

**Кратък преглед на
РАЗВИТИЕТО НА ДЕЛАТА ПО НЕСЪСТОЯТЕЛНОСТ
в България**

Проект „Реформи за увеличаване на икономическата свобода и предприемачеството в България”, финансиран от ATLAS Network

Институт за пазарна икономика

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Фалитът и възможните решения. До какво решение се стига в случай на фалит	3
1.1. Важно отграничение	3
1.2. Несъстоятелността и другите производства за принудително събиране на вземания	3
2. Какво показват данните за делата по несъстоятелност	4
2.1. Постъпили дела за разглеждане	4
2.2. Приключени дела	5
2.3. Резултат от делата	5
2.4. Фалит или изход от ситуацията	6
3. Къде в България се решават най-много дела по несъстоятелност	9
4. В заключение	11

1. Фалитът и възможните решения. До какво решение се стига в случай на фалит

Широкото понятие „фалит“ всъщност показва една крайна и нежелана фаза за всеки бизнес – провал на бизнес начинанието и невъзможност за покриване на задълженията. Правото разглежда това понятие като търговска несъстоятелност като му придава две важни функции:

- кредиторите по справедлив начин да получат дължимото им от активите на търговеца и
- възможност търговецът да оздрави предприятието си.

До изпадане в състояние на несъстоятелност търговецът стига в два случая - при неплатежоспособност или при свръхзадълженост. И в двата случая е необходимо изпълнението на нарочна процедура по несъстоятелност, която се осъществява пред окръжния съд по седалището и адреса на управление на търговеца. Пред съда кредиторите заявяват интересите си. Според това какво е моментното финансовото състояние на търговеца съществуват няколко възможни решения за развитието на случая, означени със съответните членове от Търговския закон (ТЗ). Важно е да отбележим, че откриването на производство по несъстоятелност е различно от обявяване на производство по несъстоятелност (наречено още същинско). В първия случай длъжникът развива дейност и се прави опит да бъде спасено предприятието му. Във втория се спира дейността му и се пристъпва към осребряване на активите с цел удовлетворяване на кредиторите и минимизиране на финансовите вреди.

1.1. Важно отграничение

С изменения в Търговския закон от декември 2016 г. се въведе особен тип процедура, а именно „производството по стабилизация на търговеца“.

То наподобява несъстоятелността, но съществено се отличава от нея по следните признаци:

- ▶ различни цели – стабилизацията цели да предотврати откриването на производство по несъстоятелност. Целта е длъжникът и кредиторите да се договорят как уязвимият търговец да изпълни задълженията си, без това да възпрепятства дейността му,
- ▶ различни основания – при стабилизацията търговецът е заплашен от неплатежоспособност. Тоест състоянието на длъжника е „преддверие“ на една от хипотезите на несъстоятелността,
- ▶ стабилизацията наподобява и едно от възможните развития на несъстоятелността, а именно оздравяването, но се различава от него по това, че е самостоятелно производство. Неуспешната стабилизация може да доведе до производство по несъстоятелност докато неуспешното оздравяване води до обявяване в несъстоятелност и фактически и последващ юридически край на един бизнес.

1.2. Несъстоятелността и другите производства за принудително събиране на вземания

Производството по несъстоятелност е вид изпълнително производство като по принудителен ред кредиторите разполагат с всички активи на търговеца. Това е най-важното за бизнеса производство, тъй като се събира дължимият, но неплатен ресурс за развитие.

Производството по несъстоятелност се провежда по реда на Търговския закон. Отличава се от останалите изпълнителни производства както следва:

- по ГПК – събират се индивидуални вземания, производството протича между длъжник и един кредитор, на базата на приключил исков съдебен процес,

- по ДОПК – събират се не частни вземания от друг търговец, а публичните вземания на държавата и общините. Необходим е влязъл в сила акт на държавен орган,
- по АПК – изпълняват се непарични задължения.

2. Какво показват данните за делата по несъстоятелност

Данните на Висшия съдебен съвет (ВСС) дават възможност за проследяване на постъпилите дела за разглеждане (включително висящите), бързината на приключване, резултата и реалното развитие на производството по несъстоятелност. В допълнение са включени и регионални данни, показващи различията между окръжните съдилища.

Разглеждането на броя на делата по несъстоятелност в окръжните съдилища в съчетание с данните на Националния статистически институт (НСИ) за броя на нефинансовите предприятия¹ в съответната област показва мащаба, натовареността, тенденциите и разликите в работата на отделните съдилища.

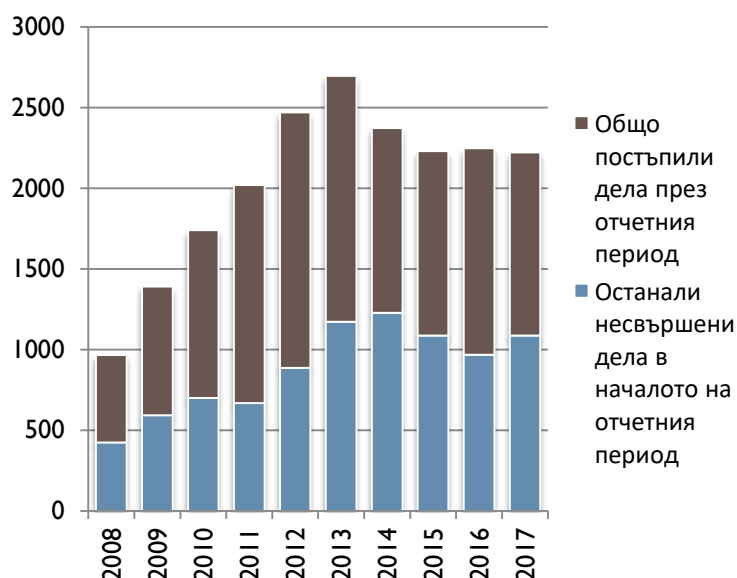
2.1. Постъпили дела за разглеждане

Постъпили дела по несъстоятелност

За последните 10 години в окръжните съдилища постъпват около 1 200 дела за несъстоятелност средно на година. В същото време средно около 900 дела годишно остават несвършени.

Забелязва се ясна тенденция към увеличаване на дела на неприключените дела, като през 2017 г. те достигат 49% от общия брой на делата за разглеждане.

Източник: ВСС

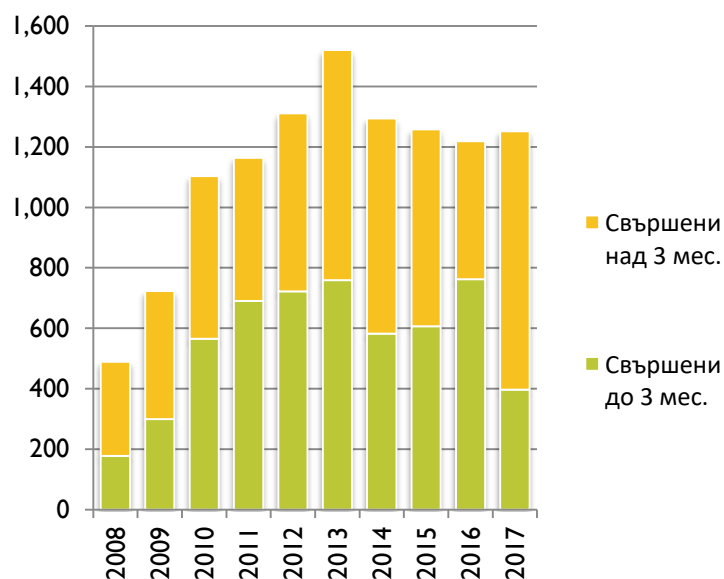
¹ Секторът „Нефинансови предприятия“ включва всички частни и държавни корпоративни предприятия, кооперации и сдружения, които са признати за независими юридически лица, държавни производители и нетърговски организации или асоциации, обслужващи нефинансови предприятия, които са пазарни производители и са основно ангажирани с производството на стоки и нефинансови услуги (Методология за разработване на национални финансови сметки за България).

2.2. Приключени дела

Приключени дела по несъстоятелност

За последните 10 години 49% от делата по несъстоятелност се решават в рамките на 3 месеца, а 51% - за по-дълъг срок. Въпреки че се забелязва тенденция към по-бързото протичане на производството, през последните две години се наблюдава първо рязък скок през 2016 г., а после рязко свиване през 2017 г. на дела на делата, свършени до 3 месеца.

Източник: ВСС

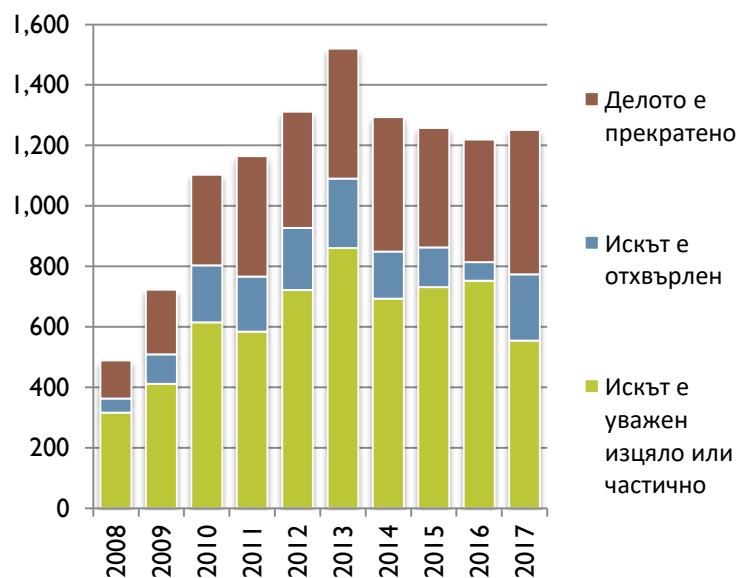

2.3. Резултат от делата

Резултат от делата по несъстоятелност

За последните 10 години при 55% от делата за несъстоятелност исквете са уважени. Отхвърлените искове представляват 13%, а при останалите 32% делата са прекратени. През 2017 г. за първи път уважените искове са под 50% за сметка на рекордни дялове при другите два случая. През последните три години се наблюдава значително увеличение на обжалваните дела - средно 53% от решенията се обжалват при средно 32% в първите три години на периода.

Източник: ВСС

2.4. Фалит или изход от ситуацията

Данни за реалното развитие на несъстоятелността показва статистиката на Висшия съдебен съвет (ВСС) според броя и вида на решенията по различните хипотези от ТЗ:

чл. 630

•Търговецът не е в състояние да изпълнява паричните си задължения, но **въпреки това може да продължи дейността си и да запази служителите си.** Съдът открива производство по несъстоятелност, но длъжникът не е обявен в производство по несъстоятелност. Управлението на предприятието се поверява на специфична фигура, синдик. Кредиторите имат възможност да започнат действия по предявяване на вземанията си. В тази обстановка е възможно търговецът да бъде оздравен, а кредиторите да получат дължимото им – прилага се чл. 705, т. 3. Ако план за оздравяване не бъде предложен или предложението не бъде одобрено от кредиторите, се пристъпва към обявяване в несъстоятелност на длъжника. Статистиката на ВСС има съществена методологическа слабост – не отчита и не дава информация за решенията по чл. 630, ал. 2, където при очевиден риск от увреждане на кредиторите дейността на длъжника също се прекратява, а длъжникът се обявява в несъстоятелност и се пристъпва към осребряване на имуществото му.

чл. 632

•Търговецът е в толкова **критично финансово състояние**, че не може да покрие разносните дори по процедурата. Поради това съдът го обявява в несъстоятелност и **прекратява каквато и да е негова дейност.** Процедурата се спира за 1 година с цел изчакване на постъпления (това законово решение търпи доста критика в практиката, тъй като имуществото на длъжника по-скоро се разпилява, отколкото да води до трупане на актив). В българските условия след изтичането на едногодишния срок делото се прекратява, а търговецът бива заличен. Търговецът престава да съществува, престава и да дължи, а кредиторите остават неудоволетворени. Законът не дава отговор какво се случва с имуществото на длъжника, но се предполага то да е критично малко и незначително. Статистиката на делата по несъстоятелност за периода 2010 – 2017 г., публикувана от ВСС, показва, че именно този най-нежелателен изход за кредиторите и за длъжника е масовият случай. Правният вакуум следва да намери нормативно решение, за да не се позволяват злоупотребни.

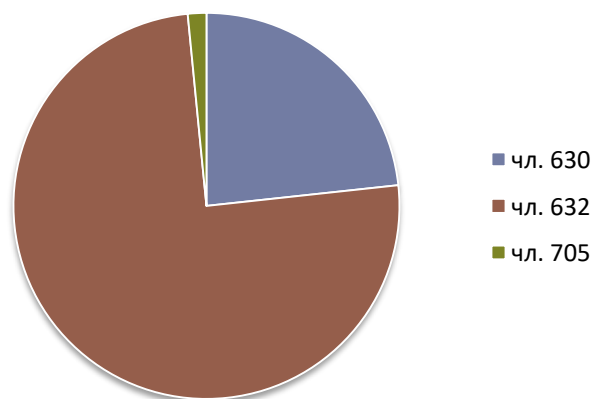
чл. 705

•Това развитие на производството е **най-благоприятно** и за търговеца, и за кредиторите. Приет е **план за оздравяване** на търговеца, дейността му е запазена, а задълженията към кредиторите следва регулярно да бъдат погасявани.

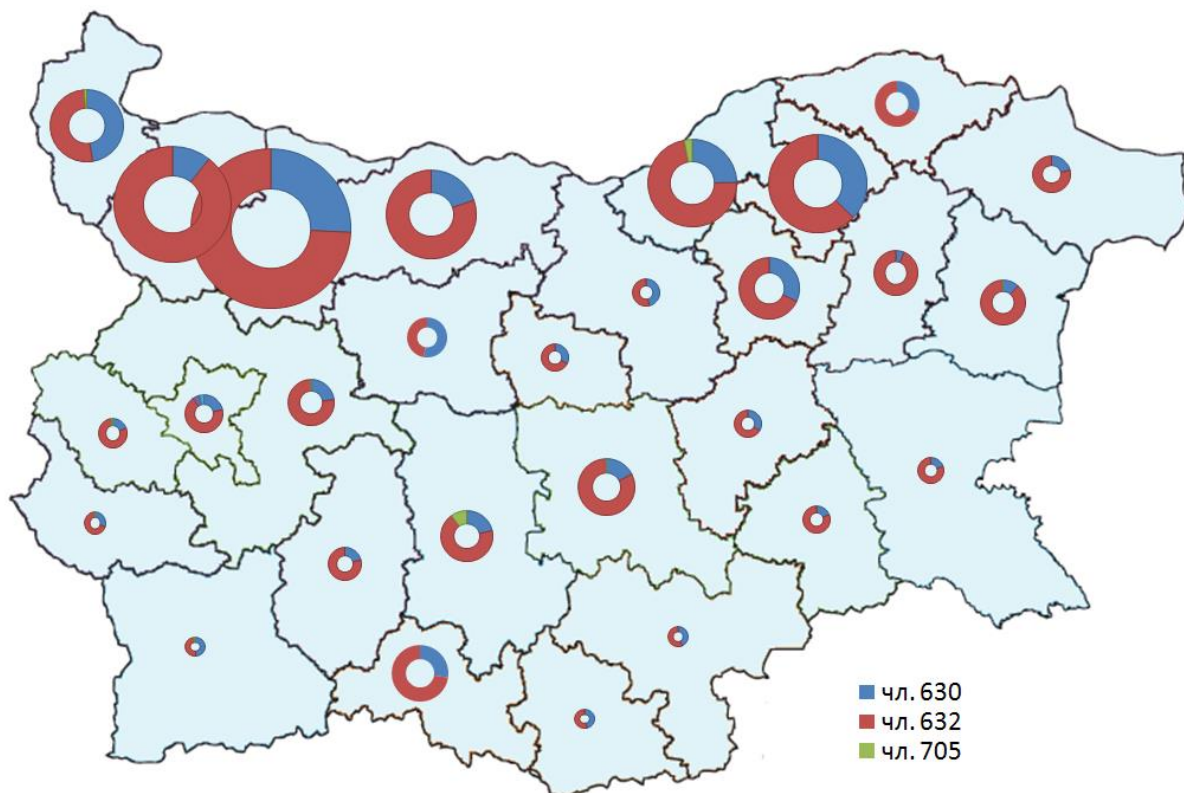
Най-неблагоприятната развръзка, при която имуществото на търговеца не позволява дори започване на производство, а кредиторите не могат да съберат никакви свои вземания, е и най-разпространената в национален мащаб. Накратко, в България най-масово се стига до производство по несъстоятелност, когато прилагането на този институт реално не ползва никого (чл. 632 от ТЗ). В по-редки случаи се стига до събиране на част от вземанията на кредиторите (чл. 630 от ТЗ). Най-благоприятната ситуация, производството по оздравяване (чл. 705), е и най-рядко срещаната.

Регионалната статистика също показва, че навсякъде делата по несъстоятелност се осъществяват по чл. 632. За седемте изследвани години пък производство по оздравяване (чл. 705) се наблюдава само в 7 области (от 28), а именно - окръжните съдилища в София, Благоевград, Видин, Кюстендил, Перник, Пловдив и Русе.

Брой на решенията по дела за несъстоятелност за периода 2010-2017 г.
Източник: ВСС

Брой на делата по несъстоятелност според видовете на производството на 10 хиляди нефинансови предприятия за периода 2010-2017 г.
Източник: ВСС

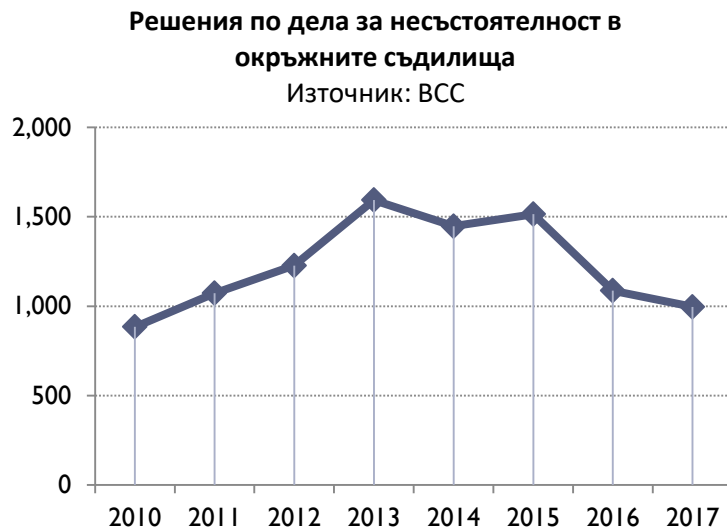
Окръжни съдилища	Брой на делата по несъстоятелност за периода 2010-2017 г.		Дял на делата по несъстоятелност за периода 2010-2017 г. според видовете развития на производството		
	Общ брой	Брой дела на 10 хиляди нефинансови предприятия	чл. 630	чл. 632	чл. 705
Источници: НСИ ВСС					
СГС	2 290	192	24	76	0
София	277	280	23	77	1
Благоевград	142	67	49	48	3
Бургас	580	187	20	80	0
Варна	927	277	12	88	0
Велико Търново	121	114	46	54	0
Видин	98	325	47	51	1
Враца	413	702	26	74	0
Габрово	83	141	32	68	0
Кюстендил	109	192	30	68	1
Кърджали	59	124	46	54	0
Ловеч	142	260	53	47	0
Монтана	246	542	11	89	0
Пазарджик	259	231	21	79	0
Перник	114	217	19	79	2
Плевен	433	438	20	80	0
Пловдив	1 123	303	22	68	10
Разград	194	475	37	63	0
Русе	503	433	25	72	3
Силистра	112	279	31	69	0
Сливен	149	215	33	67	0
Смолян	165	318	27	73	0
Стара Загора	478	320	18	82	0
Добрич	241	247	22	78	0
Търговище	134	336	32	68	0
Хасково	156	136	43	57	0
Шумен	188	273	6	94	0
Ямбол	84	144	19	81	0

3. Къде в България се решават най-много дела по несъстоятелност

Данните за дейността на съдилищата, публикувани от Висшия съдебен съвет, дават точна информация за постановените решения по дела за несъстоятелност в окръжните съдилища в страната.

Окръжните съдилища в страната решават средно по около 1 200 дела за несъстоятелност годишно в периода 2010-2017 година.

Динамиката в делата за несъстоятелност, очаквано, е свързана с икономическата конюнктура и бизнес цикъла – в лошите за икономиката години, с известен лаг, се увеличават и делата за несъстоятелност, докато в силните години те падат. През 2010 г. окръжните съдилища решават 23 дела за несъстоятелност на 10 хиляди предприятия като броят им се увеличава до пика през 2013 г., когато стават 42 дела на 10 хиляди предприятия, а след това започва спад до 24 дела на 10 хиляди предприятия през 2017 година².

Картата на страната по средногодишен брой на решенията по дела за несъстоятелност на 10 хиляди нефинансови предприятия за периода 2010-2017 г. показва известна клъстеризация на областите, т.е. струпване на делата в определени области.

Със сравнително висок относителен брой на делата за несъстоятелност са две групи от области в Северна България. Северозападната група е представена от областите Монтана, Враца и Плевен, а североизточната – от Русе и Разград. Във всички тези области окръжните съдилища средногодишно решават по над 50 дела за несъстоятелност на 10 хиляди предприятия.

Същевременно в други групи от области се наблюдава сравнително нисък относителен брой на решенията по дела за несъстоятелност. Това са групата на областите Габрово и Велико Търново, както и групата на областите по южната граница на страната (с изключение на Смолян) – Благоевград, Кърджали, Хасково, Ямбол. Всички окръжни съдилища в тези две групи решават средногодишно по под 20 дела за несъстоятелност на 10 хиляди предприятия.

Важно е да се отбележи, че делата за несъстоятелност по правило се гледат изключително по седалището на неплатежоспособния или свръхзадължен търговец. Свободата за длъжника да смени седалището и адреса си на управление и след това да поиска откриване на производство по несъстоятелност го поставя в изключително преимущественото състояние да избира съда, пред който да се гледат делата му. Така кредиторите, създали договорни отношения с вече несъстоятелния търговец, са длъжни да се съобразят и с този негативен за отношенията им факт.

² Броят на нефинансовите предприятия за 2016 г. и 2017 г. представлява екстраполация на ръста им от последните три години, за които има официални данни.

Средногодишен брой на решенията по дела за несъстоятелност в окръжните съдилища на 10 000 нефинансови предприятия в съответната област за периода 2010-2017 г.

Източник: ИПИ по данни на ВСС и НСИ

*Бележка: Броят на нефинансовите предприятия за 2016 г. и 2017 г. представлява екстраполация на ръста им от последните три години, за които има официални данни.

Окръжният съд във Враца е този с най-голям относителен брой на постановените решения за несъстоятелност в страната. През последните пет години съдът постановява по над 50 решения годишно, което, съотнесено с броя на нефинансовите предприятия в областта (малко под 6 хиляди), прави по средно 100 дела за несъстоятелност на 10 хиляди предприятия годишно. За целия разглеждан период, 2010-2017 г., окръжният съд във Враца постановява средногодишно по 88 решения за несъстоятелност на 10 хиляди предприятия, което е близо тройно над средната за страната стойност и значително над втората област с най-много решения – Монтана.

Изследване на в-к „Капитал“ от януари 2017 г. обяснява тази тенденция с миграцията на дела от Софийски градски съд (СГС) към Окръжен съд-Враца. С оглед счупването на порочния модел на управление в СГС при председателството на Владимира Янева се е търсил друг съдебен оазис за занижен контрол от страна на съда в производството по несъстоятелност.

Окръжният съд в Монтана постановява средно по 30 решения за несъстоятелност годишно или 67 решения на 10 хиляди предприятия за периода 2010-2017 година. Именно той е съдът с най-голямо намаление на делата по несъстоятелност за разглеждания периода – от средно 80 годишно в периода 2010-2013 г. до двойно по-малко през последните три години. Въпреки това и през 2017 г. относителният брой на решенията остава близо двойно по-висок от средния за страната.

Към групата на Враца и Монтана с най-много решения за несъстоятелност може да се причисли и съседната област Плевен с 56 решения на 10 хиляди предприятия средногодишно за разглеждания период.

Вторият клъстер от области със сравнително много решения за несъстоятелност е този на окръжните съдилища в Разград, Русе, Силистра и Търговище. При всички тях се наблюдава сравнително висок относителен брой на решенията в началото на периода, който впоследствие намалява значително, но е съпроводен и с намаление на броя на работещите предприятия в областта. Така средногодишният относителен брой на решенията по несъстоятелност намалява близо двойно, но остава значително над средните за страната нива.

Окръжният съд в Благоевград е този с най-малък относителен брой на делата по несъстоятелност с по 10 дела на 10 хиляди предприятия средногодишно в периода 2010-2017 година. През последните години относителният брой на делата намалява значително заради едновременно намаляване на броя на делата и увеличаване на броя на нефинансовите предприятия в страната. През 2017 г. те достигат до 6 дела на 10 хиляди предприятия, което е четири пъти по-ниска стойност от средната за страната (24 на 10 хиляди предприятия).

На второ място по най-малък относителен брой на делата по несъстоятелност е окръжният съд във Велико Търново с 15 дела на 10 хиляди предприятия средногодишно за периода 2010-2017 година. В съседната област Габрово делата по несъстоятелност също са със сравнително нисък относителен брой.

Другият клъстер от области със сравнително нисък относителен брой на делата по несъстоятелност се състои от Кърджали, Хасково и Ямбол със съответно 16, 17 и 18 дела на 10 хиляди предприятия годишно за периода 2010-2017 година.

Като цяло данните показват, че няма силна връзка между икономическото развитие на областта и относителният брой на делата по несъстоятелност, разглеждани от окръжните съдилища. В този случай ясно изразените предпочитания към един или друг съд могат да се дължат или на възможността за влияние върху определени съдебни състави или на степента на натовареност на съдиите, която предопределя бързината на производството.

4. В заключение

Сложното и неблагоприятно като развитие производство по несъстоятелност може да бъде процедурно заменено от производството по стабилизация. За целта е необходимо по-ранно уведомяване на кредиторите от страна на длъжника и последващо от това приложение именно на стабилизацията. Стимул за тази негова активност е възможността да избегне скъпо и бавно производство, запазвайки контрол над бизнес делата си. Търговците имат реален стимул да приложат алтернативното производство, тъй като са в позиция да се договарят с кредиторите си, докато при несъстоятелността кредиторите се договарят помежду си, без отчитане волята на длъжника търговец.

Относно установената подсъдност при делата по несъстоятелност, за да се избегне миграцията на дела от различните окръжни съдилища е необходима законова промяна. Изисква се да бъде въведен законоустановен период, в който, дори и неплатежоспособният или свръхзадължен търговец да смени адреса си на управление, то делото да се разглежда от съда по седалището му преди датата на промяна, тъй като това е било обичайното и известното на кредиторите му извършване на дейност. Бързината в производството по несъстоятелност зависи и от държавната власт в лицето на съда, но и от добросъвестното поведение на несъстоятелния длъжник и навременната реакция на заинтересованите кредитори.